

De geschiedenis, dat ben je zelf

Nederlanders willen alles weten van eigen familie, buurt en dorp

De een is gespecialiseerd in familiegeschiedenissen, een ander speelt episodes uit de Tweede Wereldoorlog na en een derde bekommert zich om een oude begraafplaats. Honderdduizenden Nederlanders graven in archieven en maken niet van echt te onderscheiden replica's van oude objecten – tot wc-rolletjes aan toe. Wat politici en historici ook beweren, het Nederlandse verleden leeft.

Door Mar Oomen, foto's Michiel van Nieuwkerk

'Kom,' zegt Derk van Dam, terwijl hij opstaat uit zijn met zwart ribfluweel beklede kantoorstoel met stalen leuning ('Dit huis is gebouwd in 1934, ik probeer het zoveel mogelijk in stijl in te richten'). 'Ik zal je wat laten zien. De huizen van sommige *re-enacters* zijn ingericht als ware bunkers,' zegt de kalende man met zijn diepe stem, terwijl hij de trap op loopt. 'Bij mij staat alles op zolder.' Van Dam (37), in het dagelijks leven advocaat, is voorzitter van het Landelijk Platform Levende Geschiedenis (LPLG). In zijn vrije tijd hult hij zich graag in een uniform uit de Tweede Wereldoorlog, tegenwoordig liefst een Amerikaans, van de 36ste infanteriedivisie uit Texas. Een paar keer per jaar trekt hij zich met een groepje vrienden terug in een boerderijtje in de Vogezes of de Ardennen om een militaire actie na te spelen, of een historische foto precies na te bootsen, als een tableau vivant. Dit voorjaar zal hij zich waarschijnlijk aansluiten bij een historisch peloton om in Normandië zestig jaar D-day te herdenken. 'Als je meeloopt in zo'n bevrijdingsoptocht en duizenden mensen juichen je toe, terwijl ze weten dat je niet de echte Amerikaan bent – dat heeft iets heel bijzonders.' Op zolder staan rijen kasten vol militaria: helmen, petten, veldtelefoons, eetgerei, lintjes, medailles, radio's, pakjes met biscuitjes, kleine rolletjes wc-papier. 'Precies nagemaakt van het origineel.' Een beduimd uitziend identiteitsbewijs, met een fotootje van Derk van Dam erin. 'Alles moet kloppen, tot de laatste knoop aan toe,' zegt Van Dam, terwijl hij een kast opentrekt die helemaal vol hangt met uniformen. 'Mulisch schrijft erover, ik

trek een uniform aan. Ik probeer op die manier het verleden te begrijpen.'

'Sinds kort weet ik dat mijn familie al generaties lang in Gouda woont,' zegt bibliothecaresse Ellie Wout (38) in haar kleine woning – posters van Vikingen aan de muur, een boekenkast met *Arts and Crafts*, *The Medieval Soldier*, *Ierse kunst*, *The Cross-bow*, *In de ban van de ring*, alles over Tolkien. In de

'Rationele vakkennis is iets anders dan de notie dat wijzelf en de dingen om ons heen een verleden hebben'

Gerard Rooijackers, historicus

tuin een vuurkorf ('ik kan zonder lucifers een vuurtje maken'). 'De laatste voorouder die ik heb kunnen traceren, is hier in 1705 geboren. Ik kan me voorstellen hoe hij eruitzag, wat voor hoed hij droeg, welke kleren. Als ik over de sluis loop, denk ik: hier heeft hij waarschijnlijk ook gelopen.'

Wout is penningmeester van het platform voor levende geschiedenis (LPLG) en secretaris van Feniks, een vereniging die verschillende aspecten van het dagelijks leven uit perioden vóór 1900 probeert te reconstrueren en na te spelen. Van de Friezen, de Franken en de Vikingen uit de negende en tiende eeuw tot de tempeliers uit de dertiende eeuw of de watergeuzen uit de zestiende eeuw.

'In onze groep heeft iedereen zijn eigen specialiteit. Ik weet alles van handwerken en koken,' zegt Wout, terwijl ze een lange, grauwe onderjurk laat zien die ze, helemaal met de hand, heeft genaaid. 'Ik weet nu dat als je om vijf uur 's middags

een middeleeuwse maaltijd voor vijftig mensen klaar wilt hebben, je daarmee om tien uur 's ochtends moet beginnen.'

Derk van Dam en Ellie Wout zijn *re-enacters*, ofwel beoefenaars van levende geschiedenis. Ze verdiepen zich in een bepaalde periode van de (doorgaans) Nederlandse geschiedenis en spelen die na, voor zichzelf met wat anderen, of voor een publiek, in bijvoorbeeld Archeon of in een museum. Zoals zij zijn er meer, zo'n duizend, tweeduizend. Vooral twintigers, dertigers en veertigers. In hun vrije tijd dompelen ze zich onder in het verleden, wanen ze zich in een andere tijd. Anderen houden, zeggen ze, van voetbal, zij geven meer om geschiedenis.

Zijn zij de uitzondering die de regel bevestigt: dat Nederlanders niets met hun verleden hebben, niets van hun verleden weten en ook niets van hun verleden willen weten, zoals historici al jaren beweren, en nu ook enkele politici? Of is er toch iets anders aan de hand?

'Archieven lijken wel hangplekken voor ouderen,' zegt Eugène Coppes (65), sinds enkele jaren amateurhistoricus met als specialisatie familiegeschiedenis. 'Zoveel mensen zijn bezig met genealogisch onderzoek, proberen te achterhalen wie hun voorouders zijn. Waar ze gewoond hebben, hoeveel kinderen ze hadden. Als ze alles netjes op een rij hebben staan, slaan ze alles op en vervolgens laten ze het daarbij. Terwijl dan het verhaal pas begint. Kijk, moet je nu dit boek eens zien.'

Op zijn lichte zolderkamer, tot aan de nok toe vol planken met boeken, haalt Coppes het ene na het andere boek te voorschijn. Om te beginnen *De eeuw van mijn vader*, *Het zwijgen van Maria Zachaea*, en *Een leven op stand* van Ileen Montijn. Aan het eind van het gesprek liggen er ook boeken over molens, heraldiek, leenmannen, de Brabantse adel, Noord-Brabantse studenten, Brabantse keuterboeren. Nu toont Coppes een dik, groen boek met een harde kaft. *Het Tilburgse Geslacht Donders*, staat erop. Coppes: 'Ik ben net bezig met de geschiedenis van de familie Schellekens en Donders, een schoonzus heeft me gevraagd die eens uit te zoeken. Dus ik was heel blij met dit boek, maar moet je nu eens kijken wat erin staat.'

Het boek is volgestouwd met puur genealogische gegevens, op elke bladzijde een kleine stamboom met namen, data, plaatsen. 'Hier dit blokje,' wijst Coppes. 'Wat lees je: Donders, landbouwer, zeven kinderen, vier heel vroeg overleden, vrouw jong overleden. Waarom? Pas dan wordt het interessant. Wat waren de levensomstandigheden, welke tijd was het, waarom zijn er zoveel gestorven? Maar dat zoeken de mensen niet uit.'

Coppes heeft, sinds hij met vervroegd pensioen is – hij heeft leidinggevende functies bekleed bij sociale diensten en op het ministerie van Sociale Zaken – de geschiedenis beschreven van zijn ouders (*Roomse Rijkdom*, een eeuw familie Coppes). Oor-

Ellie Wout: 'Ik weet alles van handwerken en koken vóór 1900'

spronkelijk had het een soort familiealbum moeten worden, maar een hele eeuw begrijpelijk samenvatten in een fotoalbum bleek niet mogelijk. Voor zijn schoonfamilie schreef hij *Vaders Erfgoed*, driehonderdvijftig jaar familie Trines. En voor vrienden bracht hij de geschiedenis van de schoenfabrikant Van Lier in kaart ('dat is meer een brochure geworden') en van leerfabrikant Van Hoorn ('dat heb ik voor een vriendin gedaan, is ook niet zo'n dik boek').

Voor de Limburger Ton Henrar (62) was de behoefte aan hulp bij genealogisch onderzoek reden om zich aan te sluiten bij het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG). Een tante had hem, enige jongen in de familie, een schat aan informatie – dagboeken, *livres de raisons*, schilderijen, brieven – van generaties her nagelaten. Nu is Henrar directeur van het LGOG, met zijn drieduizend leden een van de oudste en grootste historische verenigingen van Nederland (Limburg telt ook nog zo'n honderdvijftig heemkringen, met ieder gemiddeld ongeveer vijftig leden).

In heel Nederland bestaan op dit moment maar liefst vijftienhonderd historische verenigingen en heemkundekringen. Amateurnhistorici pluizen er de geschiedenis van hun huis uit, hun straat of dorp, of zetten zich in voor het behoud van bijvoorbeeld de laatste fabrieksschoorsteen of de (op een na) oudste begraafplaats. Zoals in het Noord-Hollandse industriestadje Wormerveer. Nog maar anderhalf jaar geleden is daar de Historische Vereniging Wormerveer (HVW) opgericht en nu al telt de vereniging vijfhonderdvijftig leden (op een inwonertal van elfduizend).

'Mensen willen weten hoe het was,' zegt HVW-secretaris Tom Tulleken (53). 'Er is hier een oude, niet meer gebruikte begraafplaats uit 1865, die we weer in ere willen herstellen. Uit een grafsteen blijkt dat twee broers op dezelfde dag overleden zijn. Iemand wil uitzoeken wat er is gebeurd. Hier

Eugène Coppes: 'Archieven lijken wel hangplekken voor ouderen'

langs de Zaan hebben ooit zevenenvijftig industriemolens gestaan, er is er niet één meer over. Vijf sluizen waren er, allemaal weg. Zoveel is verdwenen, vernield, gesloopt. En over de geschiedenis van Wormerveer is weinig geschreven.'

Duizenden beoefenaars van levende geschiedenis, tienduizenden genealogen en honderdduizenden met een buitengewone belangstelling voor lokale geschiedenis. Tegelijkertijd zijn *De eeuw van mijn vader* van Geert Mak en *Het zwijgen van Maria Zachea* van Judith Koelemeijer bestsellers, worden historische programma's als *OVT* en *Andere Tijden* zeer goed beluisterd en bekeken, heeft Nederland de grootste museumdicht-

'Onze vereniging is populair omdat de geschiedenis van Limburg een heel andere is dan die van Nederland'

Ton Henrar, Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

heid van heel Europa en is de helft van alle Nederlandse musea historisch.

Hoezo ontbreekt het de Nederlanders aan historisch besef? Hoezo heeft de gemiddelde Nederlander geen belangstelling voor zijn verleden? Waarom zou er een nationaal historisch museum moeten komen, als er al zoveel aan geschiedenis wordt gedaan? Of kun je het geen geschiedenis noemen waar al die amateurnhistorici zich mee bezighouden? Wat is het dan wel en vanwaar die enorme belangstelling voor het verleden?

'Om volwaardig in de maatschappij te kunnen

participeren, moet je volgens historici over historisch besef beschikken,' zegt historicus Kees Ribbens, auteur van *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000*. 'Maar we praten zelden over wat we daar nu eigenlijk onder verstaan: historisch besef.'

'We verwarren het vaak,' zegt historicus Gerard Rooijackers, 'met historische kennis. Maar rationele vakkennis is iets anders dan de notie dat wijzelf en de dingen om ons heen een verleden hebben.' Je kunt, zegt Rooijackers met zoveel woorden, over een goed ontwikkeld historisch besef beschikken zonder behept te zijn met al te veel historische kennis.

Historici als hij en Ribbens hebben het dan ook liever over *historische cultuur*: alle vormen waarin groepen of individuen uiting geven aan hun belangstelling voor het verleden. Van het bezoeken van een historisch museum en het verzamelen van oude theeserviesjes tot het napluizen van de voorouders of het je eigen maken van een groot naslagwerk over de Gouden Eeuw. Nationale geschiedenis, zegt Ribbens, heeft allang niet meer het primaat in Nederland. Het is een van de vele geschiedenissen waar mensen naar geloven uit kiezen.

Eén ding valt op: de belangstelling voor het verleden begint vaak in het klein, bij de eigen familie, of in de eigen omgeving. En vaak, maar niet altijd, op oudere leeftijd, als de vijftig gepasseerd is. Dat komt, zegt Ribbens, doordat je als je ouder wordt, de samenleving ziet veranderen. 'Je ziet continuïteit, je ziet verschillen, het is niet langer alleen maar nu, nu, nu. Je gaat relativiseren, je beseft dat je uit een traditie komt en wordt nieuwsgierig naar je voorouders: wat deden ze?'

Tegelijkertijd ontwikkelt de samenleving zich erg snel. In hoog tempo verandert de omgeving en verdwijnen tradities en vaardigheden (Ellie Wout: 'Welk kind leert tegenwoordig nog haken en breien?').

Om grip te kunnen blijven houden op hun leven, proberen mensen tradities vast te houden en, bijvoorbeeld, voorwerpen, maar ook belangrijke gebouwen in hun omgeving te 'redden'. Die fungeren immers als een soort ijkpunten, oriëntatiepunten, herinneringstekens zo men wil. Als de laatste fabrieksschoorsteen van Wormerveer tegen de vlakte gaat, hoe snel verdwijnt dan niet ook de herinnering aan al die fabrieksarbeiders die Wormerveer groot hebben gemaakt? En hoe lang weten Wormerveerders dan nog waarom ze ook wel *gladoren* worden genoemd? (Veel mensen werkten er in de olie-industrie. Om elkaar te kunnen verstaan, hielden ze een hand achter een oor en riepen: wat zeg je?!)

'Modernisering gaat altijd samen met traditionalisering,' zegt Albert van der Zeijden van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in Utrecht, een landelijk instituut voor het immateriële erfgoed. 'Dat is een ijzeren regel. Daarom zijn folkloregroepen en historische verenigingen in Nederland zo populair.'

'31 December 1974 is in Limburg de laatste mijn dichtgegaan en meteen gesloopt,' zegt Harry Schlechtriem in de kantine van het Limburgse museum Industrion. Samen met Ton Henrar van het LGOG en Martijn Hermans van E-ling werkt hij aan een geschiedenisproject voor scholen over de geschiedenis van Limburg. Kinderen nemen een object mee van thuis – een mijnlamp, een mijnpenning – en zoeken in het museum en op internet naar het verhaal achter dat object.

'Er is dus niet één mijn meer in Limburg,' vervolgt Schlechtriem. 'Helemaal niets in het Limburgse landschap herinnert je nog aan dat verleden. Als je na 1970 geboren bent, kun je niet weten hoe het was: zo'n mijn in het landschap. Van zwart naar groen, was het devies in de jaren zestig. Alles zo snel mogelijk vergeten. Dit museum, dat voor een belangrijk deel over de mijnindustrie gaat, hebben we helemaal nieuw moeten opbouwen. Oud-mijnwerkers komen hier met hun kleinkinderen.'

Niet zo vreemd dus dat in Limburg de lokale geschiedbeoefening hoogtij viert, als zelfs van het meest recente verleden geen spoor meer terug te vinden is. 'In de krant stond laatst,' zegt Schlechtriem, 'dat Heerlen tot de vier armste gemeenten van Nederland behoort. In de jaren vijftig was het nog een van de rijkste.' Een prima voedingsbodem voor nostalgie.

'Maar,' zegt Ton Henrar, terwijl hij een broodje kaas weghapt, 'onze vereniging is ook populair omdat de geschiedenis van Limburg een heel andere is dan die van Nederland. We zijn steeds het mikpunt geweest van allerlei overheersingen, we hebben bij alle landen gehoord. Toch hebben we

'Mensen willen samen kunnen praten over vroeger. Met onze vereniging willen we de saamhorigheid vergroten'

Tom Tulleken Historische Vereniging Wormerveer

heel lang alleen de nationale geschiedenis voorgeschoteld gekregen. Er zijn maar weinig mensen die zich daarin herkennen.'

Voor Ellie Wout en Derk van Dam is hun belangstelling voor 'levende geschiedenis' een logisch gevolg van hun belangstelling voor geschiedenis. Wout was als kind gek op Floris en de boeken van Jaap Ter Haar en Tonke Dragt: 'De brief voor de koning heb ik wel duizend keer gelezen'. Derk van Dam is zijn leven lang al gefascineerd door krijgsgeschiedenis. Als kind las hij graag *Oorlogswinter* van Jan Terlouw en keek hij stiekem

Derk van Dam (rechts): 'Alles moet kloppen, tot de laatste knoop aan toe'

naar *World at War*. Waarschijnlijk, verklaart hij achteraf, omdat de Tweede Wereldoorlog een heel beladen onderwerp was bij hem thuis.

Van Dam: 'Eén grootvader had op zijn manier in het verzet gezeten, de andere had joodse onderduikers gehad, maar was ook lid van de NSB geweest en heeft daarvoor gevangen gezeten. Mijn vader heeft als gevolg daarvan een vreselijke jeugd gehad. Hij vond het dan ook heel erg dat ik op een gegeven moment een uniform aantrok. Maar ik wilde weten: hoe komen mensen zo gek dat ze elkaar in georganiseerd verband gaan afmaken.' En natuurlijk is het spannend, lopen in een uniform.

Geschiedbeoefening als zoektocht naar de eigen identiteit – wie zijn we, waar komen we vandaan – vooralsnog lijkt dat de belangrijkste drijfveer voor de particuliere geschiedliefhebber. Vroeger, zegt Kees Ribbens, vóór de ontzuiling, namen we nog genoegen met de katholieke, protestantse, liberale of socialistische variant op de nationale geschiedschrijving. Elk volksdeel had op zijn manier iets met Willem van Oranje. Mensen konden zich nog herkennen in de nationale geschiedschrijving. Maar met de ontzuiling en de individualisering is ook de nationale geschiedenis grotendeels als bron

Tom Tulleken: 'Er is zoveel verdwenen, vernield, gesloopt'

rigens zeer te spreken is over de vrijetijdshistoricus), 'dat je die bepaalt door die af te grenzen, door je af te zetten tegen anderen. In Friesland wordt de slag bij Warns behoorlijk gecultiveerd. Bij die slag kwamen de Friezen in opstand tegen de Hollanders. In Noord-Brabant is het van hetzelfde laken een pak: daar had je Brabantia Nostra. "Wij," zeggen de Brabanders, "zijn altijd een wingewest van de Hollanders geweest. Dat moet afgelopen zijn, wij zetten ons af tegen de Hollanders." Als iedereen zijn eigen geschiedenis koestert, waar is dan nog de samenhang als natie? Die wordt vermalen tussen de lokale en de Europese identiteit.'

Kees Ribbens constateert dat de huidige amateur-geschiedbeoefening meer dan eens vrijblijvend is, en de blik kortzichtig. 'Mensen zijn alleen geïnteresseerd in geschiedenis die dichtbij is. Het verdere verleden sterft af.'

Of de angst van deze historici terecht is, valt niet te zeggen. Wat wel opvalt aan amateurhistorici als Coppes, Wout, Van Dam, Henrar en Tulleken is dat ze fanatiek zijn, al hun (vrije) tijd besteden aan de beoefening van hun 'hobby' en dat hun 'onderzoeksterrein' breder wordt naarmate ze meer weten. Coppes verdiept zich voor zijn familieonderzoek nu in de Middeleeuwen, Wout heeft zich jarenlang gespecialiseerd in het dagelijks leven van de Middeleeuwen, maar is nu erg gegrepen door de zeventiende eeuw: 'De tijd waarin het huidige Nederland zich vormt.' En Ton Henrar van het LGOG is vorig jaar afgereisd naar het Franse Lille

'Een nostalgische omgang met het verleden kan leiden tot zelfverheerlijking en een overmatig wij-gevoel'

Ad van der Woude, historicus

van identiteit verdwenen. En omdat ook godsdienst die rol allang niet meer speelt, aldus Albert van der Zeijden van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, gaan mensen zelf op zoek. 'Gewone mensen zoeken hun identiteit in de geschiedenis van de eigen regio en de eigen familie.'

Tom Tulleken van de Historische Vereniging Wormerveer zegt het letterlijk: 'Kerkgenootschappen en vakbonden zijn weggevallen. Mensen zoeken iets om zich bij aan te sluiten. Ze zoeken iets waar ze samen kunnen praten over vroeger. Met onze vereniging willen we ook de onderlinge verbondenheid, de saamhorigheid binnen Wormerveer vergroten.' Familiehistoricus Eugène Coppes: 'Een gewoon boek over de twintigste eeuw lezen mijn kinderen niet. Maar over hun grootouders en de twintigste eeuw lezen ze graag. Met mijn boeken hoop ik mijn kinderen en kleinkinderen wat historisch besef bij te brengen.'

Toch, zeggen verschillende historici, schuilt er ook gevaar in al deze particuliere en regionale vormen van geschiedbeoefening. Allereerst is daar natuurlijk de nostalgie, een idealiserend terugverlangen naar dat wat geweest is. Vooral emeritus-hoogleraar Ad van der Woude waarschuwt daarvoor. 'Een nostalgische omgang met het verleden kan leiden tot zelfverheerlijking en een overmatig "wij-gevoel". Ik zeg niet dat dat nu in Nederland aan de orde is, maar wat niet is, kan komen en dan wordt de historische mens een hooligan.' En dat is, zegt Van der Woude met zoveel woorden, iemand die naar eigen believen in het verleden grabbelt, zoals in nazi-Duitsland of in de voormalige Sovjet-Unie.

Volgens Albert van der Zeijden is een overmatig wij-gevoel bijna inherent aan lokale geschiedbeoefening als bron van identiteit. 'Het probleem met identiteit is,' zegt de Utrechtse historicus (die ove-

om met zijn Limburgse vereniging deel te kunnen nemen aan een Europees project voor vestingsteden.

Over één ding zijn ze het allemaal eens, amateurhistorici én beroepshistorici: om te voorkomen dat geschiedenis te vrijblijvend wordt en historische kennis te fragmentarisch, is een goede basis noodzakelijk. 'Want,' zegt Ad van der Woude, 'halve kennis is gevaarlijke kennis. Als een samenleving zo snel verandert, moet het onderwijs zorgen voor een zachte landing. Dan moet het geschiedenisonderwijs ervoor zorgen dat tradities worden doorgegeven, dat de continuïteit tussen generaties blijft bestaan. Gemeenschappelijke kennis is noodzakelijk om het gesprek over ons verleden, over onze cultuur, gaande te kunnen houden.'

En die kennis mag wat Van der Woude betreft verder gaan dan die van de eigen straat, de molen of het dorp. Graag zelfs.